

Lezing Art.1 / Radar – Herdenking Kristallnacht

Door Dave Ensberg-Kleijkers

Breda, 9 november 2012. Vanaf 20.55 uur.

Dames en heren,

Dank voor deze eervolle gelegenheid u vanavond toe te mogen spreken over een belangrijk deel van onze gezamenlijke geschiedenis, ons heden en onze toekomst.

Wie zwijgt, stemt toe

Op 3 oktober jl. overleed Cornelia Stegman-Decker op 100-jarige leeftijd. Deze joodse dame uit de Amsterdamse Jordaan was 26 jaar toen de Kristallnacht plaatsvond. Een nacht die op haar en haar familieleden immens veel indruk heeft gemaakt. Zo veel indruk dat ze me vanaf haar sterfbed Jiddische muziek van Leo Fuld en een gedicht over de Kristallnacht heeft nagelaten. Een gedicht dat ze samen met haar kleindochter schreef en bij een eerdere herdenking heeft voorgedragen. Graag draag ik het naamloze gedicht aan u voor.

*Opdat gij nooit zult vergeten
Een leven lang onthouden en weten
Kristal, keihard en toch zo bros
Het liet mij nooit meer los*

*Vluchtend, angstig opgejaagd
Wie heeft er om gevraagd?
Kristal. Breekbaar, fonkelend glas
Zal het ooit weer worden zoals het was?*

*Vele doden moeten te betreuren
Kristal schittert. Vele kleuren
Nacht van kristal, geschiedenis geschreven
Een boodschap in vrede naast elkaar te leven*

De essentie van dit gedicht zit wat mij betreft in de eerste en laatste zin. "Opdat gij nooit zult vergeten. Een boodschap in vrede naast elkaar te leven." Nooit zullen we het leed dat Joden is aangedaan, vergeten. Nooit zullen we vergeten hoe miljoenen Europeanen oogluikend hebben toegestaan dat Joden stelselmatig werden gediscrimineerd, ontmenselijkt, gewelddadig behandeld en zinloos vermoord. Maar ook nooit zullen we vergeten dat dit alleen kon gebeuren door hen die toekeken en niet ingrepen. De gedogers. De zwijgers. De stille meerderheid. De mensen die het prima vonden dat Joden als zondebokken werden weggezet voor het leed van het Duitse volk.

Joden als zondebokken

Want dat waren de Joden in nazi-Duitsland. Zondebokken. De economische crisis in ons buurland na de Eerste Wereldoorlog was ongekend en raakte menig Duitser. Elke Duitser wilde erop vooruitgaan; wilde hetzelfde als de ander. Economische voorspoed, vooruitgang, geluk en gezondheid. Ten koste van alles. Ten koste van bepaalde levensovertuigingen en menselijke waarden. Ten koste van tolerantie. Er was een zondebok nodig om te zorgen dat alle Duitsers een prachtige toekomst tegemoet konden zien. Het liefst een zondebok die het meest afweek van de meerderheid van de groep. Een zondebok die niet hetzelfde wilde als alle anderen. Of misschien wel, maar niet om dezelfde redenen.

De Kristallnacht van 9 november 1938 was niet het begin van de stelselmatige uitsluiting van Joden uit Nazi-Duitsland, maar wel een tragisch dieptepunt in de serie van dieptepunten. Eén van de dieptepunten in de Duitse én Europese geschiedenis van antisemitisme en de opmaat richting de systematische verwijdering van joden uit de Duitse samenleving. Joden waren voor Hitler en de zijnen de benodigde zondebokken om Duitsland weer groot, sterk en welvarend te maken. Alle problemen, zowel sociaaleconomisch als sociaal-cultureel werden op conto van één groep geschreven.

Zwijgende meerderheid in Nazi-Duitsland

Wat mij het meeste opvalt aan die tijd, is de enorme omvang van de zwijgende meerderheid. De mensen die de antisemitische agenda van de nazi's vrij baan gaven. De mensen die veelal aanhangers waren van een liefdevolle en vreedzame godsdienst als het christendom. De pijnlijke realiteit was dat protestantse kerken Maarten Luther's pamflet 'Von den Juden und ihren Lügen' in herinnering brachten - expliciet of impliciet. Een pamflet waarin deze grondlegger voor het West-Europese protestantisme opriep tot maatregelen als het in brand steken van synagogen, scholen en huizen van Joden tot het opleggen van dwangarbeid.

Maar ook katholieken waren lang onderdeel van die zwijgende meerderheid die het antisemitische sentiment in de samenleving gedoogde. De katholieke kerk die lange tijd de Jood als zondebok zag voor de 'moord' op Jezus. Zo kon de zwijgende meerderheid zelfs met religieuze legitimatie de nazi's hun gang laten gaan om synagogen van Joden in brand te steken. Om hun winkels, bedrijven, scholen en begraafplaatsen te verwoesten, te bekladden en of te ontheiligen. Joden mochten zichzelf niet zijn. Joodse Duitsers werden niet behandeld zoals andere Duitsers wel werden behandeld. Voor hen golden zelfs andere wetten en regels. De onder normale omstandigheden neutrale overheid was alles behalve neutraal, maar behandelde mensen met verschillende religieuze en culturele achtergrond op verschillende manieren. Deze vorm van institutionele discriminatie is samen met bijvoorbeeld de slavernij een pijnlijke illustratie van het zondebokmechanisme dat zich in de geschiedenis van de mensheid keer op keer manifesteert.

Art.1 en het belang van onze Grondwet

Dames en heren, we zijn hier vandaag ook bijeen om van gedachten te wisselen over Artikel 1 van onze Grondwet. Dit artikel bestaat pas sinds 1983 en luidt:

'Allen die zich in Nederland bevinden, worden in gelijke gevallen gelijk behandeld. Discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht of op welke grond dan ook, is niet toegestaan.'

Deze tekst is vastgelegd op dit monument dat door Maarten Fleuren is ontworpen en precies 10 jaar geleden is onthuld. Had de Kristallnacht ook kunnen gebeuren als dit artikel in de toenmalige Duitse Grondwet was verankerd? Jazeker. De Duitse Weimarrepubliek had tussen 1919 en 1933 een voor die tijd moderne grondwet waarin grondrechten waren vastgelegd. Ook in Nederland hadden we al lang de gelijkheid tussen mensen in onze Grondwet vastgelegd. In 1801 luidde artikel 2 van de Nederlandse Grondwet al:

'Alle leden der Maatschappij zijn gelijk voor de Wet zonder eenig onderscheid van rang of geboorte'.

Letterlijk genomen, betekent dit artikel dat ook Joden voor de Wet gelijk waren. Toch werden Joden, ook in Nederland, lange tijd niet gelijk behandeld. Dat illustreert het feit dat een grondwet een verzameling van dode letters is als niemand actief toeziet op de naleving ervan. Als niemand ernaar handelt. Als niemand zich verantwoordelijk voelt voor de uitwerking conform de geest van de letter. Als de zwijgende meerderheid het toelaat dat anderen het tegenovergestelde in de praktijk brengen. Het eerste artikel van onze Grondwet en vooral de achterliggende gedachte en maatschappijvisie is geen natuurfenomeen.

In combinatie met andere wetten zoals het Wetboek voor Strafrecht en de Algemene wet gelijke behandeling heeft het antidiscriminatiebeginsel uit de Grondwet zowel een verticale als horizontale werking. De overheid zal u daarin op dezelfde manier behandelen als ieder ander: dat is de verticale werking die zorgt voor de relatie tussen overheid en burger. Het artikel vraagt daarnaast hetzelfde van de samenleving: van de verhoudingen tussen burgers onderling.

Art.1 is door mensen opgesteld met de gedachte dat Nederland een land is waarin iedereen zichzelf kan zijn. Een land waarin discriminatie niet is toegestaan, maar is verboden. Wie u ook bent, waar u ook vandaan komt, waar u ook in gelooft, wat uw ambities ook zijn: Nederland biedt u de kans om uw talenten te ontwikkelen en u in te zetten voor uw omgeving. Hoe divers onze samenleving en mensen ook zijn, we zijn allemaal

Nederlanders. Samen maken wij met al onze diversiteit Nederland tot Nederland.

Belang van herdenkingen anno 2012

Daarom zijn momenten als deze herdenking van essentieel belang voor onze samenleving. Juist in tijden van crisis, waar we ons anno 2012 onmiskenbaar in bevinden, groeien gevoelens van onmacht en onzekerheid. De behoefte naar het vinden van nieuwe zondebokken neemt onmiskenbaar toe. Op sociaaleconomisch gebied zijn het de bankiers, de Grieken en de Europese Unie als geheel. Zij zijn degenen die ons land schade hebben berokkend en de rekening moeten betalen. De manier waarop in de afgelopen jaren sinds het begin van de crisis is generaliserende bewoordingen over hen is gesproken, is stuitend en zelfs gevaarlijk. Het zijn signalen dat het zondebokmechanisme ook anno 2012 nog altijd wortel schiet. Niet alleen sociaaleconomisch, maar ook sociaal-cultureel.

Moderne sociaal-culturele uitsluitingen

De gemiddelde Nederlander weet minder dan ooit wat ons land bindt. Welke waarden essentieel zijn voor een stabiele en harmonieuze samenleving. Een goedbedoelde campagne van Sire om meer 'tolerantie' in Nederland te creëren, oogst ongekend veel weerstand. 'Ik laat mezelf geen tolerantie aanpraten', luidt de reactie van verschillende mensen. Zij willen de ruimte om anderen te kwetsen en soms zelfs anders te behandelen dan zij zelf behandeld worden. Hoeveel mensen kent u niet die van mening zijn dat Islamitische Nederlanders zich moeten aanpassen aan 'onze cultuur', wat die cultuur ook mag inhouden. Mensen die willen dat moslims zich moeten assimileren of ophoepelen. Nederlandse moslims moeten volgens hen hetzelfde willen als de rest van Nederland en zich op dezelfde manier gedragen. 'Ze moeten eens ophouden met die gekke hoofddoekjes en boerka's' hoor ik mensen regelmatig zeggen. Oftewel: Nederlandse moslims moeten het gedrag van 'de normale Nederlander' kopiëren en volgen. Zij moeten hun vee slachten op dezelfde manier als wij doen. Zij moeten zich niet zo beledigd voelen als iemand een spotprent maakt van hun heilige profeet, want 'dat doen wij toch ook niet?!'. Moslims moeten zorgen dat alle moslimvrouwen zich ontwikkelen zoals alle andere Nederlandse vrouwen: naar het HBO of de universiteit en vervolgens op de arbeidsmarkt aan de slag. Geen huisvrouwen meer, maar vrouwelijke managers. Moslims moeten ook homo's willen trouwen.

Ik zeg niet dat Nederlandse moslims of andere minderheden hetzelfde lot wacht als Duitse joden in de jaren '30 en '40 van de vorige eeuw. Wel zijn alle genoemde wensen en verwachtingen ten aanzien minderheden - hoe subtiel ook - voorbeelden van de manier waarop we onze begeerten willen overbrengen op anderen. Mensen die dat niet willen, vinden we raar. Ze wijken af van de wens van de meerderheid en moeten zich aanpassen of uit de groep worden verstoten. Ze zijn zelfs zo raar dat ze een bedreiging vormen voor de toekomst van ons land. We vallen uit elkaar in een

chaotisch land als we al die verschillende mensen met uiteenlopende opvatting in één land verzamelen. Diversiteit is leuk, maar heeft ook zijn grenzen.

Toe naar meer verbinding, vertrouwen en respect

Ik constateer dat anno 2012 het gebrek aan tolerantie, het gebrek aan begrip voor de ander op sluimerende wijze steeds dominanter wordt in samenleving en politiek. De religieuze vrijheid voor bijvoorbeeld moslims, traditionele gereformeerden of joden neemt met de dag af. Is het niet politiek, dan is het wel hoe mensen onderling met elkaar omgaan.

Laten wij leren van het verleden en ons dag in, dag uit verzetten tegen deze vormen van intolerantie. Laten we geen onderdeel zijn van de zwijgende meerderheid. De zwijgende meerderheid die het toelaat dat radicalen oproepen tot het aanpakken van zondebokken. De zwijgende meerderheid die niet opkomt voor de rechten van minderheden, ook als dat niet in het eigen belang is. U en ik zijn het aan minderheden verplicht op te komen voor hun belangen. Wij moeten met het eerste artikel van de Grondwet in ons achterhoofd, staan voor gelijke behandeling van gelijke gevallen. Alles dat ertoe leidt dat de samenleving of politiek daar tegenin gaat, verdient weerstand en verzet. Niet het type weerstand en verzet dat oproept tot geweld, maar dat juist oproept tot tolerantie voor culturele diversiteit. Dat oproept tot meer verbinding, vertrouwen en respect. Via het maatschappelijke debat en de dialoog kunnen we voorkomen dat we alle Nederlanders onderwerpen aan die menselijke behoefte elkaar behoefte te kopiëren ten koste van de minderheden in onze gemeenschap.

Tot slot

Dames en heren, ik sluit af. Veel oorlogsmonumenten, maar ook het gedicht dat ik u heb voorgedragen, kennen teksten als 'opdat wij niet vergeten' of 'voor hen die vielen'. Laten we daar denkbeeldig aan toevoegen: 'opdoet wij niet vergeten, maar ervan leren.' Zoals ik als 28-jarige heb mogen leren van de 100-jarige Cornelia Stegman-Decker. Laten we van 'voor hen die vielen' veranderen in 'voor hen die vielen en voor hen die zonder veranderingen in de toekomst gaan vallen'.

Wie zijn geschiedenis niet kent, is gedoemd hem te herhalen.

Ik dank u voor uw tijd en aandacht.